

Dr. Mustafa İSLAMOĞLU

**2008 KRİZİ SONRASI
AVRUPA'DA YÜKSELEN
NASYONAL POPÜLİZM**

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2022

KASIM 2022

ISBN: 978-975-368- 817-8

BASKI

Kiraz Medya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Matbaacı Sertifika Numarası: 40162

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(212) 850 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com
bilgi@filizkitabevi.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 48596

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Günümüzde Covid-19 sürecinin getirdiği durgunluk, Batı ekonomilerinin kırılmasını göz önüne sererek iktisadi yapıda, dijitalleşme ekseninde gelişen bir dönüşümü zorunlu kılmıştır. Merkez bankalarının politika faizi artırma kararlarının etkisinin sınırlı kaldığı süreçte iktisadi daralmanın olumsuz etkilerini en çok hissedenler, bu dönüşüme direnen veya ayak uyduramayanlar olmuşlardır. Ağırlaşan iktisadi koşulların nedenlerini yabancılara ve Avrupa Birliği (AB) üyeliğine indirgeyen siyasal aktörler nefret söylemi kullanmaktan çekinmemektedirler. Popülist söylemine popülist makroekonomik politikaları eklemeyerek seçimleri yeniden kazanan Victor Orban, 2020 yılı sonu itibari ile Macaristan'ın en uzun süre görev yapan başbakanı olmuştur. 2012 yılındaki seçimlerde %17,9 oy alan Ulusal Cephe'nin 2022 yılında Fransa cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ikinci tura kalarak %41,5 oranına ulaşabilmesi Kıta Avrupası'nda nasyonal popülist partilerin zayıflamak bir yana daha öncesinde yaklaşmadıkları bir güce eriştiklerinin bir diğer göstergesidir.

Elinizdeki kitap 2012 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan yüksek lisans tezinden yola çıkarak hazırlanmıştır. Bununla birlikte tezin konusunun, savunmanın başarılı bulunmasının üzerinden on yıl geçmesine rağmen güncelliğini koruması dikkate değerdir. Konuyu seçmeme yardımcı olduğu gibi çalışmanın her aşamasında yanımda olan danışmanım Dr. Murat Çetin'e minnettarım. Aramızdan bu yıl ayrılan, siyaset ve iktisat felsefesi alanındaki özgün yorumlarını her daim özleyeceğim, yeri doldurulması pek mümkün olmayan kıymetli hocam Prof. Dr. Metin Sarfati'yi minnet ve sevgi ile anmayı bir borç bilirim. Akademik çalışmalarımı sürdürmem noktasında koşulsuz desteklerini esirgemeyen babam, annem ve eşime sonsuz şükranlarımı sunarım. Son olarak bu tezi kitaplaştırmam hususunda beni yüreklendiren, fikirlerine çok değer verdiğim sevgili dostum Dr. Onur Dündar'a ve kitabın basımında büyük emeği geçen Filiz Kitabevi'ne teşekkür ederim.

Dr. Mustafa İslamoğlu
İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	V
TABLO, ŞEKİL VE GRAFİK LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZM KAVRAMI VE POPÜLİST HAREKETLER

1.1. POPÜLİZME GENEL BİR BAKIŞ.....	5
1.1.1. Popülizm Kavramına Dair Farklı Yaklaşımlar	6
1.1.2. Öncü Popülist Hareketler	12
1.2. POPÜLİZM VE SİYASET	20
1.2.1. Popülizm ve Demokrasi.....	21
1.2.2. Popülizm ve Ulusalcılık	28
1.3. POPÜLİZM VE KRİZ	33
1.4. AVRUPA'DA POPÜLİZMİN YENİDEN DOĞUŞU	38
1.4.1. Kapitalizmin Altın Çağının Sona Ermesi.....	39
1.4.2. Avrupa Siyasetinde Popülist Partiler	41

İKİNCİ BÖLÜM

2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ

2.1. FİNANSAL KRİZ KAVRAMI.....	48
2.1.1. Finansal Kriz Türleri	49
2.1.2. Krizlerin Çıkış Nedenleri ve Yayılma Mekanizmaları	55
2.1.3. Krizlerin Sonuçları ve Öncesinde Alınacak Tedbirler	57
2.2. BÜYÜK BUNALIM.....	60

2.2.1. Kükreyen Yirmiler	61
2.2.2. Wall Street'in Çöküşü.....	62
2.2.3. Krizin Avrupa'ya Sıçraması	63
2.2.4. Büyük Bunalımdan Çıkış	65
2.2.5. Büyük Bunalım Sonrası Popülist Hareketler	66
2.3. 1857 PANİĞİ JAPON KRİZİ-LİKİDİTE TUZAĞI VE ASYA DÖVİZ KRİZİ	71
2.3.1. 1857 Paniği	71
2.3.2. Japon Krizi ve Likidite Tuzağı.....	72
2.3.3. Asya Döviz Krizi	74
2.4 2008 KRİZİNİN NEDENLERİ.....	76
2.4.1. Finansal Araçlara İlişkin Sorunlar	77
2.4.2. Derecelendirme ve Denetleme Kuruluşları	78
2.4.3. Krizin Oluşumuna Neden Olan İktisadi Yapı	79
2.5. KRİZE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER	80
2.5.1. 1929 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması... ..	80
2.5.2. Bütün Korkuların Toplamı	82
2.6. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİNİN ETKİLERİ	83
2.6.1. Krizin ABD'de ve Dünyada İstihdam Üzerindeki Etkisi	84
2.6.2. Krizin ABD'de Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	86
2.6.3. Wall Street'in İşgali	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KRİZİN AVRUPA'DAKİ YANSIMALARI VE POPÜLİST HAREKETLERİN YÜKSELİŞİ

3.1. AVRUPA'DA POPÜLİZMİN YÜKSELİŞİNİN TEMELLERİ	90
3.2. KRİZİN AVRUPA EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	92
3.2.1. Avrupa'da Parasal ve Mali Entegrasyon.....	92
3.2.2. Euro Borç Krizi.....	96
3.2.3. Krizin Avrupa'da Büyümeye Etkisi.....	99
3.2.4. Krizin Avrupa'da Kişi Başı GSYİH üzerindeki etkisi	100
3.2.5. Krizin Avrupa'da İşsizlik Üzerindeki Etkisi.....	102

3.2.6. Krizin Avrupa’da Çalışma Koşulları Üzerindeki Etkisi	104
3.2.7. Krizin Avrupa’da Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi	105
3.2.8. Krizin Avrupa’da Enflasyon Üzerindeki Etkisi	108
3.3. KRİZ SONRASI POPÜLİST HAREKETLERİN YÜKSELDİĞİ BAZI	
AVRUPA ÜLKELERİ.....	109
3.3.1.Finlandiya	110
3.3.2.Macaristan.....	114
3.3.3.Hollanda.....	116
3.3.4.Fransa.....	118
3.3.5.Belçika	123
3.3.6.İtalya	125
3.3.7.Yunanistan	127
3.3.8.Avusturya.....	129
3.3.9.Bulgaristan	133
3.4. AVRUPA’DA KRİZ SONRASI YÜKSELEN POPÜLİZMİN SONUÇLARI...135	
3.4.1.İslamofobi	136
3.4.2.Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma	142
3.4.3.Nazizm.....	144
3.4.4.Irkçılık.....	149
3.4.5.Nefret Söylemi.....	164
SONUÇ	171
KAYNAKÇA.....	177

TABLO, ŞEKİL VE GRAFİK LİSTESİ

TABLO 1: 17 NİSAN 2011 FİNLANDİYA GENEL SEÇİM SONUÇLARINA GÖRE PARTİLER BAZINDA OY DAĞILIMI.....	111
TABLO 2: 2011 YILINDA AB'DE KORUNMA STATÜSÜNE KABUL EDİLEN ÜLKELERİN AB BAZINDA DAĞILIMI.....	140
TABLO 3: 2010 YILINDAKİ YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA RİSKİNİN TOPLAM NÜFUS.....	143
BAZINDAKİ YÜZDE ORANLARI.....	143
TABLO 4: AVRUPA'DA YAŞAYAN MÜSLÜMAN NÜFUS (2011)	152
TABLO 5: 2000-2009 DÖNEMİNDE AVRUPA ÜLKELERİNDE İŞLENEN İRKÇİ SUÇ SAYISI	163
TABLO 6: AVRUPA'DA AŞIRI SAĞ PARTİLERİN YÜKSELİŞTE OLDUĞU ÜLKELER VE OY ORANLARI	170
Şekil 1: Finansal Kriz Modelleri.....	51
Şekil 2: Finansal Krizlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri.....	59
Şekil 3: İslamofobi	140
Grafik 1: 16 Mart 2003 Finlandiya Genel Seçimleri Finlandiya Geneli Sonuçları	112
Grafik 2: 18 Mart 2007 Finlandiya Genel Seçimleri Finlandiya Geneli Sonuçları.....	113
Grafik 3: 17 Nisan 2011 Finlandiya Genel Seçimleri Finlandiya Geneli Sonuçları ..	114
Grafik 4: 9-23 Nisan 2006 Macaristan Seçimleri Ülke Geneli Sonuçları	115
Grafik 5: 11-25 Nisan 2010 Macaristan Seçimleri Ülke Geneli Sonuçları	116
Grafik 6: 22 Kasım 2006 Tarihli Hollanda Genel Seçimleri Ülke Geneli Sonuçları ..	117
Grafik 7: 9 Haziran 2010 Tarihli Hollanda Genel Seçimleri Ülke Geneli Sonuçları ..	118
Grafik 8: 22 Nisan 2007 Tarihli Fransa Başkanlık Seçim Sonuçları	122
Grafik 9: 22 Nisan 2012 Tarihli Fransa Başkanlık Seçimi Sonuçları	123
Grafik 10: 13-14 Nisan 2008 İtalyan Senato Seçim Sonuçları.....	126
Grafik 11: 9-10 Nisan 2006 İtalyan Senato Seçim Sonuçları.....	126
Grafik 12: 13 Mayıs 2001 İtalyan Senato Seçimleri Sonuçları	127
Grafik 13: 24 Kasım 2002 Avusturya Genel Seçim Sonuçları.....	131
Grafik 14: 1 Ekim 2006 Avusturya Genel Seçim Sonuçları	132
Grafik 15: 28 Eylül 2008 Avusturya Genel Seçim Sonuçları	133

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
AN	: Ulusal Koalisyon Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
BZÖ	: Avusturya'nın Geleceđi için İttifak Partisi
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
ECRI	: Avrupa Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu
EUMC	: Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi
FN	: Ulusal Cephe
FPÖ	: Avusturya Özgürlük Partisi
GSYİH	: Gayri safi yurtiçi hâsıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
LN	: Kuzey Ligi
MBS	: Konut kredisine dayalı menkul değer
ND	: Yeni Demokrasi Partisi

ÖVP	: Avusturya Halk Partisi
PASOK	: Panhelenik Sosyalist Hareket
SGP	: İstikrar ve Büyüme Paktı
SPÖ	: Avusturya Sosyal Demokrat Partisi
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
VB	: Flaman Bloğu
WSİ	: Wall Street'i İşgal Et

GİRİŞ

“2008 küresel krizi sonrası Avrupa’da yükselen popülist hareketler” başlıklı¹ yüksek lisans tezinden türetilmiş bu çalışmanın amacı 1980’li yıllardan sonra Avrupa’da yeniden yükselen ve yerini sağlamlaştıran nasyonal popülist hareketlerin 2008 küresel finans krizi sonrasında toplumsal yaşamı ne şekilde ve ne ölçüde değiştirdiğini ele almaktır. Bu bağlamda popülist söylemlerin güçlenmesine neden olan unsurların temelinde yer alan iktisadi krizin Avrupa’da özellikle öne çıkan bazı ülkelerde yarattığı etki, yükselen popülist hareketler bağlamında ele alınacaktır. Bu açıdan bakıldığında krizin sosyal sonuçlarının siyasi olarak da yanıt bulunduğu, nasyonal popülist söylemin Avrupa genelinde yükselişe geçtiği önemli bir vakadır.

15 Eylül 2008 tarihinde ABD’nin en büyük dördüncü yatırım bankası olan Lehman Brothers’ın batması ile patlak veren eşik altı konut piyasası krizi, tüm dünyaya yayılarak kısa sürede küresel bir finans krizine dönüşmüş ve Avrupa’yı da etkisi altına almıştır. Krizin etkilerinin reel ekonomide en derin biçimde hissedildiği 2009 yılında Euro bölgesi yüzde 4,4’lük bir daralma ile tarihindeki en kötü performansı sergilemiştir.

İzlanda’da ve ardından İrlanda’da tetiklenen bankacılık krizlerinin meydana getirdiği güvensizlik, devamında bulaşma etkisi ile birlikte küresel finans krizini Avrupa’da daha kritik bir boyuta taşımıştır. Yunanistan gibi rekabet gücü düşük, kamu maliyesi aşırı borçlu ülkelerin borçlarını ödeme hususunda karşılaştıkları zorluklar, Avrupa Parasal Birliği’nin dağılması, siyasi birliğin ise tehlikeye girmesi noktasında birtakım spekülasyonları gündeme getirmiştir. Yunanistan başta olmak üzere, borçlarını çeviremez durumda olan kimi ülkelerin Parasal Birlik’ten ayrılması

¹ Mustafa İslamoğlu, “2008 küresel krizi sonrası Avrupa’da yükselen popülist hareketler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, 2012.

aşamasına gelmeleri ve yaşanan tüm bu gelişmeler krizin merkez üssünün ABD'den AB'ye kaymasına neden olmuştur. Kriz ile birlikte bozulan kamu maliyesi başta olmak üzere özellikle işgücü piyasalarında ağırlaşan iktisadi koşullar, Avrupa'daki popülist partilerin AB ve küreselleşme karşıtı söylemlerinin güçlenmesine uygun bir zemin hazırlamıştır.

Avrupa Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde birbirleri ile savaşan ulusları bir araya getirmeyi başarmış ve "United in Diversity (birlik içerisinde çeşitlilik)" mottosunu benimsemiş iken; özellikle 2008 krizi sonrası oylarını hızla yükselten popülist partiler, refah milliyetçiliğine dayalı söylemlerini kriz üzerinden temellendirerek, AB'nin temel ilkelerini derinden sarsmışlardır. Bu partiler, ülkelerinde iktidar olamasalar da kriz sonrası artırdıkları oy oranları itibari ile siyaset sahnesinde daha etkin bir konuma gelmişlerdir.

Tüm bu gelişmeler de göz önünde bulundurularak çalışmanın ele alınmasında aşağıdaki yol ve aşamalar izlenecektir.

Öncelikle popülizm kavramının tanımı yapılmaya çalışılarak bu kavramı tanımlamanın zorluğunu içinde taşıyan popülist hareketlerin tanımı yapılmaya çalışılacaktır. Günlük hayatta popülizm, siyasetçilerin daha fazla oy alabilmek için imkanların ötesinde vaatle bulunmaları ve ekonomik olmayan harcamalar yapmaları anlamında kullanılmaktadır. Bu çalışma içerisinde ise popülizm, bundan farklı olarak elitlerin yönetimine karşı halkın iradesine yapılan bir çağrı olarak ele alınacaktır. Popülist hareketler ise bu iradenin yönetimde karşılık bulması için pasif konumdaki halkı siyasal katılım yolu ile aktif hale getiren sosyal hareketler olarak kabul edilecektir.

Popülizmin ilk örnekleri ABD, Rusya ve Fransa'da 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Meselenin anlaşılması bakımından çalışmada popülist hareketlerin bu ilk örneklerine yer verilecektir. Bu öncü popülist hareketler hem birbirlerinden hem de günümüz Avrupa popülizmlerinden büyük ölçüde ayrılmaktadırlar. Laclau'nun da belirttiği üzere her popülist hareket münferit bir vakadır. Bu bakımdan dünyada meydana gelen ilk popülist hareketler ile günümüz Avrupa popülist

hareketleri arasında bir bağlantı kurmak için bu çalışmada sınırları zorlamak gerekmiştir.

Demokrasi, yapısı gereği popülizmi de kapsamaktadır. Popülizmin demokrasi içerisinde işlevsiz olmadığını göstermek bakımından demokratik rejimler içerisindeki konumuna bu yüzden değinilecektir. Popülizmin demokrasi rejimine yönelik karakteristik tavrı, temsili demokrasiyi yerip doğrudan demokrasiyi yüceltmesidir.

Tezin ilerleyen bölümlerinde ulusalcılık (nasyonalizm) ile popülizm arasındaki bağlantıyı ortaya koymak açısından ulusalcılığın özellikle Avrupa'daki gelişimine değinilecektir. Popülizm ve kriz arasındaki ilişki ele alınırken, Gramscici bir temel üzerinden finansal hegemonya kavramına atıfta bulunulacaktır.

1980'li yılların başından itibaren Batı Avrupa ülkelerinde neopopülist, nasyonal popülist veya sağ popülist olarak adlandırılan hareketler, çoğulcu demokrasilerde yönetime ve kurumlara duyulan güvensizlikten kendilerine vazife çıkararak siyaset sahnesindeki yerlerini sağlamlaştırmışlardır. 1970'li yıllarda yaşanan kapitalizm krizinin güçlendirdiği partilerin ortak özellikleri küreselleşme, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve göç konularındaki eleştirel yaklaşımları olmuştur.

Her ne kadar popülizmin paradigmasını anlamak için 19'uncu yüzyıl sonunda ABD ve Rusya'da ve de 1930'lu yıllarda Latin Amerika'da yaşanan popülizm örneklerine bakmak şüphesiz faydalı ise de günümüzde Avrupa'da süregelmekte olan popülizm, bunlardan çok farklı bir yapıdadır ve Hermet'in tabiri ile bunlar yeni birer popülizm türüdür.

Çalışmanın birinci bölümü, yukarıda genişçe ele alındığı şekli ile popülizm kavramını ve popülist hareketleri bu tezin çerçevesi içerisinde açıklamak olacaktır. Tezin ikinci bölümünde 2008 küresel finans krizi konu edilecektir. Öncelikle krizin tanımı, çıkış nedenleri ve yayılma mekanizmalarına göz atılacaktır. Kriz türleri içerisinde finansal krizin özellikleri irdelenerek ayrıştırıcı yönleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. 20'nci yüzyılın en büyük finansal şoku olan ve "Büyük Bunalım" olarak adlandırılan 1929 Krizi, sonrasında gelişen popülist dalga da dikkate alınarak irdelenmeye çalışılacaktır. Latin Amerika'nın genelinde 1930'lu

yıllarda ve gecikmeli olarak 1950’li yıllarda Arjantin’de gelişen nasyonal popülist hareketlerin Güney Amerika’da yalnızca 1929 Bunalımı’na bağlı olarak ortaya çıktığını savunmak elbette ki abartılı bir iddia olacaktır. Benzer şekilde Almanya’da Hitler’in yükselişi sadece Wall Street’in çöküşü ile açıklanamayacağı gibi Latin Amerika popülizmini de yalnızca 1929 Bunalımı ile izah etmek mümkün değildir. Üçüncü bölümde popülist hareketlerin yükselişinde temel unsur olduğu düşünülen iktisadi gerilemenin son örneği olan 2008 krizinin Avrupa’daki yansımalarına değinilecek; devamında, bu krizin aşırı borç yükü altında bulunan ve popülist hareketlerin ivme kazanması noktasında uygun zemine sahip olan bazı Avrupa ülkeleri ele alınacaktır. Son olarak, Avrupa’da kriz sonrası yükselen popülizmin ortaya çıkarttığı, klasik popülist hareketler tanımına uymasa da bazı yazarlarca popülist hareket olarak kabul edilen islamofobi, Nazizm ve nefret söylemi gibi sonuçlar irdelenecektir.